

РОЗДІЛ 4. ВПЛИВ ПРИРОДНИХ ФАКТОРІВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

ФІТОТЕРАПЕВТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ОКОЛИЦЬ М.ПОЛТАВИ

Оніпко В.В., Шевченко К.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Офіційне використання лікарських рослин в Полтавській області дав Петро І. З його наказу були створенні спеціальні казенні аптеки і аптекарські городи при них у багатьох місцях Росії [5]. На початку XVIII ст. (1709 р.) в м. Лубнах була заснована перша в Україні казенна аптека, що заготовляла з місцевої флори лікарські трави для потреб армії та населення. При аптеці були закладені 2 аптекарські городи загальною площею 50 десятин де вирощували ромашку лікарську, шавлію лікарську, м'яту кучеряву та перцеву, наперстянку пурпурову, беладону, перець стручковий, гірчицю чорну, аконіт та інші види рослин [3]. У другій половині XIX ст. починають проводити спеціальні дослідження дикоростучих лікарських рослин. Однією з перших в цій галузі була праця Н. Арендаренка [3] про лікарські рослини Полтавщини (вона була надрукована в праці А.В. Богдановича, в розділі другому 48 р.). Ф.М. Августович (1835-1853) описав 110 видів лікарських рослин з відомостями про їх географічне поширення на Полтавщині, про умови використання, час цвітіння, збирання, сушіння, про їх властивості (запах, смак) та застосування [2]. У 1927 році у збірнику «Полтавщина» (т. II) була опублікована робота П. Поставного «Лікарські та отруйні рослини», в якій було наведено список лікарських рослин Полтавщини на 114 видів і подано коротенькі описи 46 видів. Ці, досить об'ємні, дані свідчать про наявність значно широким можливостей використання рослинного потенціалу Полтавської області. На жаль, подальші дослідження мали узагальнюючий, власне науковий характер про лікарські рослини або України чи бувшого СРСР. Зустрічаються лише окремі праці стосовно Полтавської області [7].

Велика кількість матеріалів про запаси сировини дикоростучих лікарських рослин і можливості їх заготівель знаходиться у фондах різних наукових установ у вигляді неопублікованих звітів. Недоліком фондових матеріалів є те, що там здебільшого немає матеріалів про можливості щорічних промислових заготівель лікарських рослин, а є дані про їх загальні запаси, а також про поширення, місце знаходження [7]. Матеріали заготівельних організацій, навпаки, дають відомості про фактичні заготівлі і майже ніколи не дають відомостей про загальні запаси сировини і про можливості заготівель. Фактичні заготівлі здебільшого зовсім не відображають ні можливостей, ні загальних запасів, бо вони часто складались історично або навіть організаційно [6]. Літературні дані про лікарські рослини розподілені в основному в трьох напрямках [1, 2, 3, 4]:

- загальноботанічний опис рослин;
- дані про рослин, що відносяться до офіційної медицини;
- рослини народної медицини.

Із загально ботанічних праць для практичної фітотерапії, на наш погляд, мають більше значення визначники рослин та видання присвячені

окремим рослинам з їх детальним описом.

Лікарським рослинам, визнаним офіційною медициною, присвячені численні ґрунтовні праці і окремі публіції присвячені різним аспектам фітотерапії. В останні роки фітотерапія почала більш широко використовуватися поряд з другими видами лікування захворювань. Біологічно активні речовини рослинної клітини краще засвоюються і легко піддаються біохімічному розкладанню в організмі.

Основною властивістю лікарських рослин є те, що з неорганічних, мінеральних речовин ґрунту, води, вуглекислого газу, повітря вони утворюють органічні сполуки, які цілюще діють на організм людини і тварин. Пояснюється це, з одного боку, спільністю основних життєвих функцій тваринної і рослинної клітини, а з другого — тим, що вищі тварини протягом мільйонів років розвивались на землі в тісному зв'язку з вищими рослинами, які були для них основним джерелом харчування.

Лише знання про біологію культури її фітотерапевтичні особливості, зберігання та застосування лікарських рослин при різних захворюваннях дозволить у повному обсязі використати ресурсний потенціал. Саме тому такі дослідження в умовах околиць міста Полтави є актуальними на сьогодні як із наукової так і практичної точок зору. У результаті дослідження було встановлено 28 видів із цінними фітотерапевтичними особливостями, що дозволить покращити сировинну базу лікарських рослин околиць м. Полтави.

У результаті дослідження встановлено видовий склад лікарських рослин який становить 28 видів, із 14 родин найбільше 8 видів належить до родини айстрових, 6 видів до родини розових, 2 види до фіалкових і губоцвітних, а також по 1 виду до хрестоцвітних, звіробійних, ясноткових, гречкових, жостерових, подорожникових, кропивових, бобових, липових, жимолистевих. Досліджено сировину базу, встановлено, що у більшості — у 9 видів сировини використовується коріння, у 8 видів — вегетативна маса і квітки, а також у 7 видів сировини використовують листки, в меншій мірі використовують плоди — в 5 видів сировини, в 4 видів використовується вся рослина.

Лікувальні властивості лікарських рослин обумовлені в першу чергу наявністю біологічно активних чинників. Хімічні сполуки, що мають лікувальні властивості, поділяються на кілька груп речовин, а саме: алкалоїди, глікозиди, сапоніни, слизи, дубильні речовини, легкі олії, фітонциди, вітаміни, органічні кислоти, мінеральні солі, мікро- й ультрамікроелементи, ензими — ферменти та інші, вміст яких визначає їх лікарську цінність. Проведено хімічний аналіз досліджених рослин, у більшості з 28 видів — 22 входить ефірна олія, у 18 видах рослин є дубильні речовини, багаті ці види рослин на вітаміни, особливо на аскорбінову кислоту (вітамін С), вона є у 14 видах, мінеральні солі — 13 видах, флавоноїди в 12 видах, гіркі речовини в 11 видах, смоли в 8 видах, в 7 видах є холін і в 3 інсулін.

Таблиця 1

Хімічний склад лікарських рослин

№ п/п	Вид	Хімічний склад												
		Ефірна олія	Аскорбінова кислота	Дубильні речовини	Вітаміни	Флавоноїди	Органічні кислоти	Мінеральні солі	Фітонциди	Гіркі речовини	Сапоніни	Смоли	Глікозиди	Холін
1	Деревій звичайний (тисячочолистий)	x		x			x	x	x			x	x	
2	Лопух великий	x	x	x						x			x	
3	Полин гіркий	x	x	x		x				x		x		
4	Грицики звичайні	x	x		x								x	x
5	Цикорій дикий (звичайний)				x					x		x	x	x
6	Глід колючий	x	x	x	x	x	x	x						x
7	Гадючник в'язолистий	x	x	x			x							
8	Суниця лісові	x	x	x	x		x							
9	Гравілат міський	x								x		x	x	
10	Цмин пісковий	x		x	x	x				x			x	
11	Звіробій звичайний	x	x	x	x	x		x	x					x
12	Оман високий	x			x		x			x		x		x
13	Глуха кропива біла	x	x	x	x						x		x	
14	Ромашка лікарська	x			x	x		x					x	
15	М'ята перцева (холодна)	x		x		x	x			x				
16	Материнка звичайна	x	x	x	x	x	x	x					x	
17	Подорожник великий		x		x		x			x			x	x
18	Гірчак зміїний (ракові шийки)			x		x		x					x	
19	Перстач гусячий	x	x	x		x	x	x				x		
20	Жостір проносний					x				x				
21	Шипшина корична	x	x	x	x		x	x					x	
22	Бузина чорна	x		x	x		x	x					x	x
23	Кульбаба лікарська				x			x	x	x		x		x
24	Липа серцелиста	x	x	x	x				x	x	x		x	
25	Конюшина лучна	x	x		x			x					x	
26	Кропива дводомна			x	x			x				x	x	
27	Фіалка запашна	x					x				x			
28	Фіалка триколірна (братки триколірні)	x	x	x	x	x	x				x		x	

Наявність комплексу різноманітних за хімічною структурою і терапевтичною дією і зумовлює лікувальні властивості даних рослин.

Таким чином, рослини відіграють роль посередника між органічним і неорганічним світом. Не дивлячись на те, що кожна лікарська рослина має багатосторонню дію, найбільш ефективним є їх комбіноване використання біологічно активних речовин.

Література

1. Белова Т. О. Лікарські рослини / Т. О. Белова, Л.Д. Орлова. — Полтава, 2005.
2. Глухов М. М. Альбом медоносних растений / М. М. Глухов. — М. : Сельхозгиз, 1955.
3. Котуков Г. Н. Лекарственные и эфиромасличные культуры (справочник) / Г. Н. Котуков. — К. : Наукова думка, 1964.
4. Лекарственные растения / Под. ред. Гаммермана А.Ф., Юркевича А.Д. — Изд. 3. — Минск: Наука и техника, 1967.
5. Носаль М. О. Лікарські рослини і способи їх застосування в природі / М. О. Носаль, І. М. Носаль. — К. : Знання, 1962.
6. Попов О. П. Лікарські рослини в народній медицині / О. П. Попов. — К. : Здоров'я, 1970.
7. Флора УРСР. — Т.IX. — К. : Изд-во АН УССР, 1961.

ЕСЕНЦІАЛЬНІ АЛІМЕНТАРНІ ЧИННИКИ ЕКЗОГЕННОГО ПОХОДЖЕННЯ У КОРИГУВАННІ РЕГУЛЯТОРНОГО ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ ОРГАНІЗМУ

*Боечко Ф.Ф., Боечко Л.О.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*

Незаперечним є те, що між організмом та довкіллям існує тісний взаємний зв'язок — потік речовин та енергії, який забезпечується внаслідок двостороннього обміну і відводить живі системи від стану неметаболічної рівноваги. До організму пероральним, назальним та іншими шляхами постійно надходить велика кількість макро- та мікронутрієнтів, які є важливими аліментарними чинниками, а також політантів та ксенобіотиків, що можуть виявляти на нього негативний токсичний вплив. Частина аліментарних чинників таких як білки, вуглеводи, ліпіди (макронутрієнти) виконують структурну, каталітичну, енергетичну функцію, а мікронутрієнти (вітаміни, іони металів і неметалів) забезпечують регуляцію інтенсивності метаболічних процесів та підтримання гомеостазу [2]. Біологічні ефекти мікронутрієнтів реалізуються внаслідок, як безпосереднього, так і опосередкованого впливу на клітинний метаболізм. Перший здійснюється через генетичний апарат клітини та регуляцію синтезу апоферментів, а другий — внаслідок включення до складу ферментів у вигляді кофакторів (коферментів чи простетичних груп), які забезпечують їх каталітичну активність. Есенціальність мікронутрієнтів зумовлена, в першу чергу, тим, що вони не синтезуються у організмі людини і більшості тварин, і повинні постійно надходити з продуктами харчування у кількостях, що відповідають рекомендованим нормам добової потреби [3].

У літературі наявні чисельні дані, які вказують на те, що дефіцит, чи дисбаланс есенціальних аліментарних чинників може зумовити розвиток різного виду соматичних захворювань та психоемоційних розладів. Зокрема відомо, що при їх тривалому дефіциті порушуються окремі ланки білкового, ліпідного і вуглеводного обміну, пригнічується клітинний та гуморальний імунітет, з'являються суттєві розлади у психоемоційній сфері. У останні роки, наслідком тотального дефіциту мікронутрієнтів стали прояви специфічних неврозів, які вражають різні вікові групи населення. Де-